Voloshynova M. O. Names of Dishes for Cooking Food in Ukrainian East Sloboda Patois

The article represents the results of lexical and semantic analysis of the names of dishes used for cooking based on actual material collected within the data array of East Sloboda dialects.

It has been determined that the analyzed semes mainly represent literary names often formed from one stem with the help of different formants (word-building variants). There also exist phonetic variants and lexemes which have differences in the grammatical category of number.

The manifestations of the mentioned above group of lexis recorded in the East Sloboda patois are characteristic of other dialectal zones. The semantically identical names can have differences in their formal properties, and sometimes are found in other dialects with a close or different meaning.

It has been found out that at the present chronological moment the vocabulary in question demonstrates dynamic movements aimed at renovation, one of the main reasons of which is connected with the change of meaning of lexical items as well as the extension of the semantic structure of the majority of nomes.

Key words: seme, area, patois, representative, dishes, lexical and semantic grouping.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2016 р.
Прийнято до друку 05.12.2016 р.
Рецензент – канд. філол. н., доц. Лєснова В. В.

К. Д. Глуховцева (Старобільськ)

УДК 811.161.2’28(477.52/.6)

НАЗВИ КОНКРЕТНИХ ФІЗИЧНИХ ДІЙ У ДІАЛЕКТНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК

Дієслово як центральна частина мови належить до предикатів, які відіграють активну організаційну роль у семантично елементарному реченні [Вихованець 2004: 217]. Це привертало увагу дослідників і спонукало їх до вивчення цього лексико-граматичного класу слів і в літературній мові (Н. Аксаков, Й. Андерш, О. Бондарко, В. Русанівський, Ю. Маслов, В. Широков та ін.), і в діалектній (В. Ващенко, Я. Закревська, В. Лавер, П. Лизанець, Н. Марчук, В. Масякіна, Т. Назарова та ін.).

Валентність серед дієслівних категорій виокремлено порівняно недавно [Загнітко 1990: 105], проте здатність дієслівних лексем поєднуватися з певною кількістю залежних іменникових компонентів є спільною ознакою класу предикатів, що зумовлює центральну позицію дієслова в структурі речення. Наразі доведено, що таку здатність

закладено в семантичній структурі слів предикатної семантики, валентність цих лексем називають активною, тоді як лексеми непредикатної семантики утворюють клас слів пасивної валентності [Загнітко 2012: 98]. Валентнісні характеристики слів будь-якої мови важливі для розуміння специфіки окремих мов чи діалектів, з'ясування особливостей лексичного фону вербальних засобів мови, актуалізації питання про відображення в мові ментальних рис соціуму, що спонукало Л. Теньєра охарактеризувати валентнісний потенціал дієслів французької мови [Теньер 1988: 251 – 252].

Завдання цієї статті вбачаємо в тому, щоб виявити завдяки валентним зв'язкам дієслів з іменниками культурне тло діалектного дискурсу, актуалізоване в спогадах типових носіїв українських східнослобожанських говірок. Для аналізу взято назви дій, які виконують підчас будівництва хати та інших споруд.

Відомо, що діалектні тексти, у яких репрезентовано звичаєві дії чи їхні складники, привертають увагу вчених передусім своєю інформацією, пов'язаністю з духовною культурою ареалу, у якому записано текст. Вони цікаві також у зв'язку із здатністю до просторової варіантності. Сучасні тексти про будівництво житлових і нежитлових споруд – це зазвичай спогади інформантів, які народилися у 20-х (30 – 40-х) роках XX століття (зрідка – пізніше), про дитинство чи юність, коли респонденти були учасниками або свідками зазначених звичаєвих подій, виконуваних під час спорудження хати, церкви, школи тощо. Окремі процесуальні дії пізнані діалектоносіями пізніше. Загалом у спогадах оповідач апелює до власного життєвого досвіду, розповідей батька, матері, які дотримувалися певних звичаїв під час зведення будівель чи привчали дотримуватися їх молодше покоління. Діалектний текст цієї тематики прийнято розглядати як культурний феномен, що репрезентує своєрідні мовні явища, поширені в досліджуваному ареалі.

Передусім впадає в око те, що дієслова на позначення конкретних фізичних дій, виконуваних під час спорудження житлових чи нежитлових будівель, можуть взаємозамінюватися. Зокрема дієслово *ст|ройіти* 'будувати' може в тексті синонімізуватися з дієсловами *с|тавити*, *к|ласти*. Отже, уживаними є вислови *к|ласти |церкву*, *к|ласти с'т'іни |церкви*, *к|ласти |хату*, *ст|ройіти |церкву*, *ст|ройіти |хату*, *с|тавити |хату*, де всі дієслова є одновалентними, окрім лексеми *к|ласти*, що функціонує то як одновалентне дієслово, то як двовалентне: *о|це / де Се^{и}|р'ож^{ш}ка / жи|ла о|тут ў к˙ін'ц'і / сто|йала ве^{и}|лика |церква / на ц'ій те^{и}ри^{е}|тор'ійі / о|тож / йак|раз і* ***ст|ройілас'а ц'а |церква /*** *|долге ў|ремйа // |ч'ере^{и}з^{с} те шо / шоб^{п}* ***к|ласти с'|т'іни*** */ на ўк|ладку с'т'ін д|вац'ат' пйат' го|д'іў / у зе^{и}м|л'і / по|вине^{и}н буў ле^{и}|жати ізв˙іс|н'ак / |ізв˙іс'т' / а |пот'ім / ко|ли |терли рост|вор / на |йайц'ах / |ізв˙іс'т'у / йа|ка ўже га|шона бу|ла / шо ў зе^{и}м|л'і проле^{и}|жала д|вац':ат' пйат' год^{т} і йі|йі доста|вали / тож от|капували / і коло|тили на |йайц'ах // б|рали од|н'і б˙іл|ки / ж˙ілт|ки н'і / од|н'і б˙іл|ки // з ус'і|йейі ок|руги^{е}ни з ус'і|йейі*

*наў|коли^{е}шн'ойі ок|руги |звозили / |л'уди / пр'ам |возами ве^{и}з|ли с'у|ди на ба|зар'і / ве^{и}з|ли о|то |йайц'а / |били і коло|тили йіх / **ст|ройіли |церкву /** |дес'ат' год^{т} ст|ройіли |церкву / |дуже кра|сива бу|ла // кра|сав˙іца // |церква бу|ла //* (Записано від Артеменко Валентини Михайлівни, 1946 р. н., с. Танюшівка, Новопсковський р-н) [УСГ: 272].

Семантична структура лексеми *к|ласти* конкретизована за рахунок уживання в тексті інших дієслів, що доповнюють і уточнюють значення дієслова, яке називає основну дію: *ст|ройілас'а ц'а |церква, по|вине^{и}н буў ле^{и}|жати ізв˙іс'|н'ак*, *|терли рост|вор*, *от|капували / і коло|тили на |йайц'ах, б|рали од|н'і б˙іл|ки, |возами ве^{и}з|ли с'у|ди на ба|зар'і / ве^{и}з|ли о|то |йайц'а, |били і коло|тили йіх*, *ст|ройіли |церкву / |дес'ат' год^{т} ст|ройіли |церкву*. З тринадцяти дієслів, ужитих у тексті, тільки два має лівобічну валентність, для всіх інших характерна правобічна валентність, за якої предикати сполучаються здебільшого з іменниками або іменниками разом із займенниками, рідше – лише займенниками.

Цей діалектний текст демонструє сакральне ставлення соціуму до процесу будівництва церкви, у ньому виявлено особливість багатьох технологій під час будування церкви, підкреслено прагнення громади разом звести цю споруду та участь багатьох жителів краю в цій справі. Отже, діалектний дискурс засвідчує природну релігійність наших предків, бажання прислужитися Богові, узяти участь у спільній справі, колективізм.

Подібні номінації функціонують у говірках середньонаддніпрянського говору: *бу|дувати |хату* [ГЧ: 473], *ст|ройіти |хату* [ГЧ: 807], у говірках південно-західного наріччя – *с'а ст|рôйити |хижу* [УЗГ: 341 – 342], проте найменування *муру|вати |хату* [ГЧ: 760], *муру|вати |церкву* [УГПЗН: 107], *з|водити |хату* [УГПЗН: 129] у східнослобожанських говірках не виявлено.

Вислів *к|ласти |хату* ‘будувати хату’ семантично містить ряд дій, що пов'язані не лише з процесом будування хати, а й дотриманням ритуалів, які треба було провести, щоб життя в цій оселі було щасливим і заможним: *Во|ни **к|лали |хати** / а то|д'і ж обкла|дали ки^{е}рпи^{е}|ч'ом / а йак ху|даме^{и}нт |робл'ат' / на вуг|л'і с|таўл'ат' / кла|дут' ди^{е}|с'атку / с|таўл'ат' мого|рич' / на с'в˙а|тому вуг|л'і / де обра|зи ж ви^{е}|с'ат' // ну а то|д'і ж с|тел'і наки|дайут' / |тоже скли^{е}|кайут' л'у|дей / |м˙іс'ат' за|м˙іси / наки^{е}|дайут' с|тел'і // а то|д'і ўже наї|майут' п|лотни^{е}|к'іў / со|б˙і к|риш˙і покри^{е}|вайут' // о|це так |ран'ше ст|ройіли |хати //* (Записано від Пашути Марії Семенівни, 1921 р. н., с. Плахо-Петрівка Білокуракинський р-н) [УСГ: 118].

Словосполучення ***с|тавити |хату*** також не позбавлене додаткових конотацій у зв'язку з низкою звичаїв, яких необхідно було дотриматись, будуючи хату. До них належать вибір місця, де можна будувати хату (*на су|хому |м·іс'т'і, не^{и} на |йам·і, не^{и} там / де був |погр'іб*): *шоб ни де хо|вайут' / де с'|м˙ітники ве|лик˙і ски|дали / шоб на |чистому |м˙іс'т'і ст|ройали |хату / шоб на |чистому |м˙іс'т'і ст|ройали |хату* (Записано від

Іванової Ганни Іллівни, 1930 р. н., с. Вікторополь, Троїцький р-н). Для говірок Чорнобильської зони релевантними є такі ознаки місця, де будують хату: *На тому місці*, *де рано сніг розтає*, *там тепло держиться* [ГСМ: 182].

Важливого значення набувало також місце розташування оселі на садибі та ін.: *жи|ли з бат'|ками / ба|гато д'і|теї / в од|н'ій |хат'і / |хати ж ко|н'ешно бу|ли ма|лен'к'і // з|найеш / **с|таўл'ат' |хати** / так / це |зараз с|таўл'ат' так / а |ран'ше бу|ло об'|зат'е^{и}тл'но |хату |надо с|тавити / ш'|ч'об **д|вер'і ви|ходили на |зах'ід |сон'ц'а / а на сх'ід |сон'ц'а бу|ли |в'ікна і ву|гол** / об'|зат'е^{и}л'но / шч'об буў ву|гол на сх'ід |сон'ц'а // у тої ву|гол |в'ішали і|кону / з рушни^{е}|ком же ж ко|н'ешно / а |коло |в'ікон с|тавили ўс'і|да с|т'іл / і ўс'і|йейу ро|динойу с'і|дали |йісти / за тої с|т'іл //* (Записано від Туренко Валентини Єгорівни, 1937 р. н., с. Новобіла Новопсковський р-н) [УСГ: 246].

Під час закладин підвал хати важливо, на думку респондентів з різних ареалів України, виконати ритуальні дії, які забезпечать щасливе життя в оселі та сімейний добробут: *гроші клали на покуть* (поліські говірки [ГСМ: 182]), *|ж·інка вики|дайе на |вугол·/ де фун|дамент / |кидайут' коп·ій|ки / бу|кета с|тавл'айут*; *ко|жуха / ку|сок ко|жуха / замо|тал'и в г|л·ину / і за|мазуйут'/ шоб бу|л·а |тепл·а |хата* (середньонаддніпрянські говірки [ГЧ: 637, 512]), *йаг заў|йазувави |хату |дере^{и}вом / то п'іт |угол к|вави і пш'е|нич'ку с'в'а|чену // і г|рош'і к|лали / би ба|гат'і |были // ў нас і ти|пêр' с|таўл'ат / йак побу|дуйут / йак ўже з'д'ійм|л'ат // во|но то|то пос|таўл'ат / тог|ды і|дут у л'іс / |вырубайут та|ку ма|лийку сме^{и}|р'ічку // йі|йі прик|рас'ат |л'енточками і ко|сичками / і кла|дут на|самий вêр'х // не^{и} з|найу / у вас |того ни|ма / бо ви |може зи Л'|вова са|мого // ко|сиц'у/ йак пос|таўл'ат ко|сиц'у / тог|ды гос|подар бе^{и}|ре бу|тилку / за|куску і ви|носит там |такої на то|ту |хату / і там пови|вайут то|ту ко|сиц'у* (говірки південно-західного наріччя [УГПЗН: 129]).

Послідовність будівельних робіт під час зведення хати передано дієсловами *дранку|вати* (*дранку|вати ха|ту* ‘оббивати дранкою’), *наки^{е}|дати с|тел'і* ‘обмазувати стелю глиною’, *ви|л'іпл'увати го|риш·ч'е* ‘накладати глину на горище’, *об|л'іпл'увати |хату* ‘мазати, обмазувати’, *|мазати |хату, ш'|:іко|турити |хату, шпару|вати |хату: |Ран'ч'е не^{и} так / йак о|то на гв'|із|дках / а ко|лис' ст|ройіли о|то ж |рубле^{и}ну // **дранку|вали /** не^{и} дранку|вали / а та|к'і к'і|лоч'ки ро|били // по|мажут' / к|ликали л'у|деї / по|мажут' йі|йі / ўсе з|робл'ут' / а то|д'і ж о|то ч'і ш'|ч'іко|тури^{е}|ли / це те|пер ш'|ч'іко|тури^{е}|ли / то|д'і так / пошпа|руйут' йі|йі / ну і у|хоуд'ат' у |хату / |перву ўпус|кайут' |к'ішку //* (Записано від Ященкової Зінаїди Степанівни, 1924 р. н. с. Танюшівка, Новопсковський р-н) [УСГ: 255].

У говірках української мови виявлено такі відповідники згаданих найменувань: *мазати хату, обляпати хату*, *накладати горище* [ГЧ: 135, 233, 593], *мастити хижу* [УЗГ: 342].

Найчастіше названі дієслова сполучаються з іменником *ˈхата* чи назвами її частин (*кˈласти сˈтˈіни, хуˈдаме^{и}нт;виˈлˈіплˈувати гоˈриш·чˈе, наклаˈдати гоˈриш·чˈе*): *Йак* ***стˈройіли*** *ˈхати / заклаˈдали на уˈглах свˑаˈтих коˈпˑійки на ˈшˑ:асˈтˈа // стˈройіли с ве^{и}ликих камˈнˈеї і дуˈбових коˈлод // буˈли ˈрубле^{и}нˈі ˈхати // наˈвозˈутˈ гˈлини / соˈломи ї виˈмˑісˈуйутˈ коˈнˈом // приˈходимо ˈмазатˈ баˈгато лˈуˈдеї / ўсˈі хаˈзˈайінам помаˈгали / так мˑіˈсили гˈлину ї цˈіˈйейу гˈлинойу* ***ви^{е}ˈлˈіплˈували гоˈрˈішˑ:е*** *// тоˈдˈі хаˈзˈайін сам ўже шˑ:іконˈтуриў / шпаруˈваў / а тоˈдˈі тˈрˈапкої с пˑіˈском ви^{е}ти^{е}ˈрайутˈ / шоб ˈхата ї потоˈлок рˈіўˈнˈіше буˈли // кˈрилас’ ˈхата ˈранˈше соˈломої // а те^{и}пер ˈшихвˑером // у ˈкомнатах буˈли наˈмошˑ:енˈі поˈли с ˈдосток / йаˈкˑі буˈли накˈритˈі самоˈткаными доˈрошками // по уˈглам виˈсˈіли іˈкони с рушниˈками // ˈnˑечˈка буˈла розри^{е}ˈсована ˈразними цвˑіˈтами ї ри^{е}ˈсунками // до зе^{и}ˈленойі не^{и}ˈдˈілˈі нˈілˈзˈа буˈло квˑіˈчˑ:атˈ ˈхату // а коˈли пˈрийде зе^{и}ˈлена не^{и}ˈдˈілˈа / йак наˈносим ўˈсˈакойі ˈзеле^{и}нˈі // пол чˈе^{и}ˈбре^{и}цˈом покˈрийем // ˈпахне / йак у садˈку // понари^{е}ˈвайем ˈцˈілˈі обе^{и}ˈремки пашˈнˈі ї оˈто йак понаси^{е}ˈпайем / шоб ўˈсˈака ˈнечˈістˈ не^{и} воˈдилас’ //* (Записано від Голенко Лідії Петрівни, 1938 р. н., с. Морозівка, Міловський р-н) [УСГ: 200].

В українських східнослобожанських говірках дієслова *ўлˈіпˈлˈати, обˈлˈіплˈувати* зазвичай вживають замість *ˈмазати, обˈмазувати*, як-от: *обˈлˈіплˈувати ˈхату* ‘мазати, обмазувати’, *обˈлˈіплˈувати шˈколу* ‘мазати, обмазувати’. Проте дієслово *лˈіˈпити* (про хату, інші будівлі) функціонує для найменування зведення хати з глиняних валків. У говірках середньонаддніпрянського говору її називають *ˈхата-ˈлˈепка, ˈхата-ˈлˈіпка, ˈлˈіпка*, порівняйте: *Йа зˈнайу / йак оˈцˈу шˈколу стˈройіли / оˈце тут шˈкола буˈла от ГЕКа пере^{и}ви^{е}ˈли шˈколу / і ми уˈсˈі розлаˈмали / і ми ˈмазали і* ***лˈіˈпили*** *ˈпоки / сˈім кˈласˈіў / а йак йа постуˈпила у шˈколу туˈди і тоˈпила //* (Записано від Піддубної Віри Степанівни, 1927 р. н., с. Муратове, Новоайдарський р-н)) [УСГ: 211], а також: *соˈлома / гˈл·ина / замˈ·іˈсили і ˈлˈапайут / обˈлˈапали / а ми лˈіˈпили в ˈматирі / оˈто* ***ˈхата-ˈлˈепка****// сˈтавили ˈришти / кˈлали соˈлому / поˈливали гˈл·инойу/ і оˈто так ˈлˈуди хоˈдили кругˈом лˈіˈпили так той сˈтˈіни/ а тоˈдˈі прорˈіˈзали дˈверˈі / ˈв·ікна / дˈверˈі / у кругоˈву ˈлˈуди хоˈдили* [ГЧ: 135, 233]. Цю дію в говірках середньонаддніпрянського говору іменують *закладати стіну*, *лити ліпку* [ГЧ: 593, 233].

У багатьох спогадах наголошено на тому, що роботу по будівництву хати виконували колективно. Це вербалізовано номеном *тоˈлока: ўлˈіпˈлˈайутˈ / ˈдом гурˈтом штукаˈтурівсˈа // ўсˈі ˈлˈуди збиˈралисˈа / це напˈриклад / на тоˈлоку приглаˈшали хˈверме^{и}рсˈких // оце ми броˈсали своˈйу роˈботу / зˈробим своˈйу роˈботу і йдем на таˈкˑі тоˈлоки // оˈце оˈтам ˈдома стˈройалисˈа / а ми йшˈли // ну ˈйесˈлˈі шло шлакобˈлочний дом / тут буˈли шлакобˈлочнˈі / так ми ˈтˈіки потолˈки наклаˈдали // ўсˈі гурˈтом / ўсˈі сеˈлом / понˈіˈмайеш ти / ну коˈго там приглаˈсˈатˈ і туˈди йшли / і це назиˈвалисˈа тоˈлоки* (Записано від Іванової Ольги Опанасівни, 1946 р. н., с. Вікторополь, Троїцький р-н).

Важливою інформацією для респондентів є матеріал, з якого зводили хати, тому в спогадах підкреслено, що хати будувалися із *сама|ну*, *з |дерева*, *з к|рейди*, *із х|воросту*, *з |каме^{и}н'у*, *з кирпи|ч'а*, *адже виокремлюють рублену хату*, *|хату з сама|ну*, *зе^{и}м|л'анку*, *кре|д'анку*: *ну ра|н'іше ми буду|вали |хати з |дикого |камн'у / не^{и} з |дикого а з к|реїди / кре|д'аного |камн'а // ну це |саме на го|р'і із |того |камн'а йа то|б ̈і ска|жу / з |камн'а і г|линойу |мазали / г|линойу к|лали ўсе г|лин'аниї // а с'і|час во|но ўсе їде із кирпи|ча / шлакоб|лока* (Записано від Філонової А. О., 1949 р. н., с. Міловатка, Сватівський р-н).

Почерговість робіт відтворено також у спогадах про те, як укривали хату соломою чи очеретом: *ну а |там то|д'і* ***к|ришу к|рили*** *йак // сна|чала бу|ли со|лом ̈йан'і к|риш·і / це йа з|нала і |м ̈іǐ |бат'ко ў|м ̈іў* ***к|рит' со|ломойу*** *// за|мочуйут' во|дойу ў основ|ному |житн'у со|лому / во|на |саме кр'ір|к ̈іша // і о|то начи|нали ск|райу / сно|пи к|райн'і два р'а|да /* ***с|нопики ўйа|зали*** *ту|ген'к ̈і / а то|д'і* ***наби|вали со|лому // ки|дайут' |мокру со|лому*** *і граб|л'ами / |вилами йі|йі ўтрам|бовуйут' // так ш ̈ч ̈е ї* ***оче|рет к|лали*** *// о|це ж* ***оче|ретом ўкла|дали*** */ оче|рет / а то|д'і з|верху о|то со|ломої // теп|ло не пропус|кало // г|ної же так о|т'і ро|били // а то|д'і шч ̈е |йес'л'і |хата пост|ройіна / йі|йі сна|чала ўл'ір|л'айут' з г|линойу / з к ̈із'а|ком / на|воз з|м ̈ішуйут' // а то|д'і шпа|руйут' п ̈і|сочком / а то|д'і |наз'іму |тоже оче|рет / ў|йажут' с|нопики і о|дин до о|дин обв|йазуйут' і |хату так утеп|л'айут'* (Записано від Шевченко Валентини Вікторівни, 1948 р. н., с. Червона Чапліївка, Троїцький р-н).

Отже, описуючи дії, які виконували під час будівництва хати, респонденти оперують здебільшого загальновживаними лексемами, які засвідчені багатьма нормативними словника української мови. Відступи від літературної мови спостережено під час називання самого процесу зведення хати (*ст|ройіти |хату*, *лі|пити |хату*) та обмазування хати (*ўл'ліп|л'ати*, *об|л'іпл'увати |хату*). Більшість аналізованих дієслів уживана в багатьох ареалах України. Ті з них, що називають загальну дію (*будувати*, *строїти*, *ставити*, *класти*, *мурувати*, *закладати*, *лити*), ужиті в тексті з іменниками в родовому відмінку й мають здебільшого лівобічну валентність (*хату*, *хижу*, *стіни*). Таку саму валентність у діалектних текстах мають дієслова *мазати* (*хату*), *вліпляти* (*стіни*), *обліпляти* (*школу*), *накладати* (*горище*). При них можуть бути використані іменники в орудному відмінку, проте вони в тексті здебільшого опущені: *мазати хату* (*глиною*), *вліпляти стіни* (*глиною*), *обліпляти школу* (*валками*), *накладати горище* (*валками*).

Більшість назви дій, необхідних під час зведення хати, мають культурні конотації, пов'язані з особливостями використаних матеріалів при будівництві хати, наявними ресурсами для спорудження житла, способами обробітку глини, дерева, дикого каміння тощо. Усе це свідчить про лексичний фон лексем, які є центральними у відтворенні процесів будівництва споруд.

Діалектні тексти, записані в різних ареалах України, засвідчують спільність культурних традицій, яких дотримувалися наші предки під час будівництва житлових та нежитлових приміщень, які пов'язані зі звичаями обирати місце для зведення житла, класти на підвалини центрального кута хати гроші, пшеницю, кусочок кожуха тощо. Це свідчить і про давність таких традицій, і про їхню неперервність, і про зв'язок культурних надбань слобожан передусім з традиціями жителів Середньої Наддніпрянщини, а також інших регіонів. З особливою теплотою діалектоносії говорять про колективізм та вміння допомагати один одному під час спорудження хати.

Література

Вихованець 2004 – Теоретична морфологія української мови: академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во „Пульсари", 2004. – 400 с.; **Загнітко 1990** – Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці й парадигматиці / А. П. Загнітко. – К. : НМК Во, 1990. – 132 с.; **Загнітко 2012** – Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. – Т. І / А. П. Загнітко. – Донецьк, ДонНУ, 2012. – 402 с.; **Теньер 1988** – Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.

Джерела дослідження

ГСМ – Говірки села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. І. Тексти / уклад. Ю. І. Бідношия, Л. В. Дика. – 455 с.; **ГЧ** – Говірки Черкащини : зб. діалект. текстів / упоряд. Мартинова Г. І., Щербина Т. В., Таран А. А. – Черкаси, 2013. – 878 с.; **УГПЗН** – Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / упоряд. і автор передм. Н. М. Глібчук. – Л. : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 238 с.; **УЗГ** – Українські закарпатські говірки : тексти / упоряд. та передм. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. – Ужгород : Ліра, 2004. – 400 с.; **УСГ** – Українські східнослобожанські говірки : сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / упоряд. : К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко ; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2011. – 424 с.

Глуховцева К. Д. Назви конкретних фізичних дій у діалектному дискурсі українських східнослобожанських говірок

У статті описано назви дій, виконуваних під час будівництва житлових і нежитлових споруд, які зафіксовані в діалектних текстах-спогадах у східнослобожанських говірках. Автор доводить, що, описуючи дії, респонденти оперують здебільшого загальновживаними лексемами, які засвідчені багатьма нормативними словника української мови. Відступи від літературної мови спостережено під час називання самого процесу зведення хати (*ст|ройіти х|аму*, *лі|пити |хату*)

та обмазування хати (*ўл'ліпл'ати*, *обл'іпл'увати хату*). Більшість аналізованих дієслів уживана в багатьох ареалах України. Ті з них, що називають загальну дію (*будувати*, *строїти*, *ставити*, *класти*, *мурувати*, *закладати*, *лити*), ужиті в тексті з іменниками в родовому відмінку і мають здебільшого лівобічну валентність (*хату*, *хижу*, *стіни*). Таку ж валентність у діалектних текстах мають дієслова *мазати* (*хату*), *вліпляти* (*стіни*), *обліпляти* (*школу*), *накладати* (*горище*). При них можуть використовувати іменники в орудному відмінку, проте вони в тексті здебільшого опущені: *мазати хату* (*глиною*).

Діалектні тексти, записані в різних ареалах України, засвідчують спільність культурних традицій, яких дотримувалися наші предки під час будівництва житлових та нежитлових приміщень, які пов'язані зі звичаями обирати місце для зведення житла, класти на підвалини центрального кута хати гроші, пшеницю, кусочок кожуха тощо. Це свідчить і про давність таких традицій, і про їхню неперервність, і про зв'язок культурних надбань слобожан передусім з традиціями жителів Середньої Наддніпрянщини, а також інших регіонів.

Ключові слова: категорія валентності, дискурс, діалектний текст, дієслово, лексико-граматичний клас слів.

Глуховцева Е. Д. Названия конкретных физических действий в диалектном дискурсе украинских восточнослобожанских говоров

В статье описаны названия действий, которые выполняются во время строительства жилых и нежилых сооружений, зафиксированные в диалектных текстах-воспоминаниях в восточнослобожанских говорах. Автор доказывает, что при описании действий респонденты оперируют в основном общеупотребительными лексемами, которые засвидетельствованы многими нормативными словарями украинского языка. Отступления от литературного языка обнаружены при назывании самого процесса возведения дома и штукатурки дома. Большинство рассматриваемых глаголов употребляются во многих ареалах Украины. Те из них, которые называют общее действие, используются в тексте с существительными в родительном падеже и относятся в основном к левосторонней валентности. Такую же валентность в диалектных текстах имеют глаголы *мазать* (*дом*), *штукатурить* (*стены*), *штукатурить* (*школу*), *накладывать* (*чердак*). При них могут использоваться существительные в творительном падеже, однако они в тексте часто опущены.

Диалектные тексты, записанные в различных ареалах Украины, свидетельствуют об общности культурных традиций, которых придерживались наши предки во время строительства жилых и нежилых помещений, они связаны с обычаями выбирать место для возведения жилья, класть на основания центрального угла дома деньги, пшеницу, кусочек кожуха и т. д.

Ключевые слова: категория валентности, дискурс, диалектный текст, глагол, лексико-грамматический класс слов.

Hluhovtseva K. D. Names of specific physical actions in dialect discourse of Ukrainian easternslobozhanian speech

This article describes the names of actions performed during the construction of residential and commercial buildings that are fixed in the dialect texts-memories in easternslobozhanian speech. The author argues that the respondents operate in their description mostly commonly used words that are certified by many regulation Ukrainian dictionaries. Changes in literary language are noticed by naming during the process of houses construction (*ст|ройіти х|аму*, *лі|пити |хату*) and coat the houses (*ўл'ін|л'ати*, *об|л'ін'увати |хату*). Most of the analyzed verbs were used in many areas of Ukraine. Those who call the general action (*будувати*, *строїти*, *ставити*, *класти*, *мурувати*, *закладати*, *лити*) used in the text with nouns in the genitive case and have mostly left-side valence (*хату*, *хижу*, *стіни*). The same valence in dialect texts have verbs *мазати* (*хату*), *вліпляти* (*стіни*), *обліпляти* (*школу*), *накладати* (*горище*). They may be used with ablative nouns, but they are mostly omitted in the text: *мазати хату* (*глиною*).

Dialect texts written in different areas of Ukraine, certify the common cultural traditions, which were followed by our ancestors in the constructing of residential and non-residential buildings that are related to the custom of choosing the place for the house creating. People put some money, some wheat, piece of sheepskin coat etc. Under the basement of the central corner of the house. It proves the antiquity of such traditions and of their continuity, and the relationship of cultural slobozhan heritage first of all with traditions of the Middle Dnieper, and other regions inhabitants.

Key words: valence category, discourse, dialect text, verb, lexical and grammatical class of words.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2016 р.
Прийнято до друку 14.12.2016 р.
Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

І. В. Гороф'янюк (Вінниця)

УДК [811.161.2'282:801.81](477.43/44)

ФОЛЬКЛОРНІ ТЕКСТИ ЗБІРКИ О. КУРИЛО „МАТЕРІЯЛИ ДО ДІЯЛЕКТОЛОГІЇ ТА ФОЛЬКЛОРИСТИКИ" ЯК ДЖЕРЕЛО ПОРТРЕТУВАННЯ ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ

Евристичну цінність фольклорних текстів і для діалектологічної науки, і для фольклористики активно обґрунтовують П. Богатирьова [Богатирев 2006], О. Богословська [Богословская 1985], С. Праведников [Праведников 2009], Б. Путілов [Путилов 2003], М. Толстой [Толстой